

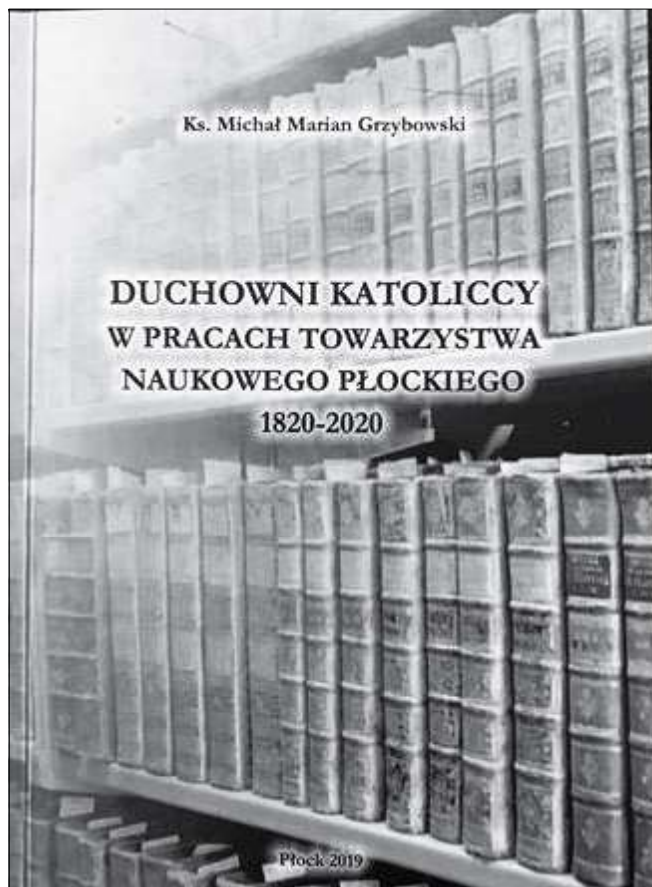
RECENZJA

Michał Marian Grzybowski, *Duchowni katolicycy w pracach Towarzystwa Naukowego Płockiego 1820-2020*, wyd. P.P.-H. „Drukarnia” Sp. z o.o. Sierpc, Płock 2019, ss. 104

Badacz dziejów kościoła w Płocku prof. Michał Marian Grzybowski to autor dzieł: *Duchowieństwo diecezji płockiej*, Płock 2008, *Episkopat płocki w latach 1075-2015*, Płock 2015. Napisał też wiele biografów do *Słownika Polskich Teologów*. Materiały o diecezji płockiej zamieszczał w *Dziejach Płocka* wydanych w 2006 r. Opublikował tu: *Płocki kościół katolicki w Płocku w okresie niewoli narodowej (1793-1918)*, s. 299-335; *Życie Płocka w czasach Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)*, s. 647-668. W „Płockim Roczniku Historyczno-Archiwalnym” z 1999, T. V, s. 107-113 zamieścił artykuł *Eksterminacja duchowieństwa katolickiego miasta i powiatu płockiego w latach 1929-1945*, pokłosie wcześniejszego opracowania: *Martyrologium duchowieństwa diecezji płockiej w latach II wojny światowej 1939-1945*, Płock 1982.

Jako członek Towarzystwa Naukowego Płockiego, Wiceprezes Zarządu i prowadzący Seminarium Doktoranckie, interesował się także dziejami i działaczami Towarzystwa. Opublikował też wiele książek o działaczach TNP np. *Biskup Adam Prażmowski pierwszy Prezes Towarzystwa Naukowego w Płocku 1764-1836*, Płock 1995, *Ksiądz Władysław Skierkowski 1886-1941*, Płock 2011, *Ksiądz Władysław Mąkowski „Tomasz Ogończyk” 1885-1945*, Płock 1995 i artykułów między innymi: *Adam Michał Prażmowski (1764-1936) biskup płocki*, „Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny” 1997, t. III, s. 147-154; *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski [w:] Honorowi obywatele miasta Płocka*, Płock 1989; *Wkład księdza Ignacego Lasockiego w rozwój Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego w początkach XX wieku*, „Studia Mazowieckie”, 2012, nr 2, s. 23-30.

Z okazji zbliżającej się rocznicy 200-lecia powołania Towarzystwa Naukowego Płockiego ks. prof. Michał Marian Grzybowski opracował i wydał książkę: *Duchowni katolicycy w pracach Towarzystwa Naukowego Płockiego 1820-2020*. Nie ulega wątpliwości, że duchowni płocky odegrali znaczącą rolę w dziejach społecznej organizacji jaką było Towarzystwo. Pełnili też wysokie funkcje przyczyniając się do podniesienia rangi społecznej organizacji. Pierwszym prezesem został biskup płocki Adam Michał Prażmowski. Funkcje wiceprezesa pełnił biskup płocki Antoni Julian Nowowiejski. W powstaniu i funkcjonowaniu biblioteki Towarzystwa dużą rolę odegrał ksiądz Tomasz Kowalewski.

Muzeum Towarzystwa zasilał swymi darami i pomocą materialną ksiądz Ignacy Leonard Lasocki.

W działalności naukowej Towarzystwa Naukowego Płockiego ważną rolę pełnili właśnie księża¹. Oni stanowili trzon elity umysłowej i chętnie włączyli się w nurt działalności organizacji. Biskup Antoni Nowowiejski był autorem pracy *Płock. Monografia historyczna* wydanej jeszcze w niewoli narodowej „ku pokrzepieniu serc”, z własnych środków finansowych. Ksiądz Aleksander Dmochowski Dyrektor Muzeum chętnie pomagał w inwentaryzacji zabytków zgromadzonych przez Towarzystwo. Ksiądz Władysław Mąkowski wiceprezes Towarzystwa od 1932 roku, dyrektor Biblioteki Diecezjalnej, poseł na sejm, wygłosił wiele odczytów i opublikował wiele materiałów dotyczących historii Płocka. Podobnie ks. Józef Umiński nauczyciel akademicki, historyk, autor *Historii kościoła*, przewodniczący wydziału historycznego. Inni księża wykładowcy Seminarium Duchownego w Płocku, jak: ks. Józef

¹ A. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820-1939*, Płock 1998.

Michalak, ks. Piotr Kontecki pedagog, kapelan Wojska Polskiego, ks. Franciszek Klimkiewicz filozof, pedagog, redaktor „Głosu Płockiego”, ks. Ignacy Marciniak organizator wycieczek krajoznawczych, wygłaszali odczyty, nadając działalności Towarzystwa wysoką rangę naukową w różnych dziedzinach. Ksiądz Bronisław Lutyński pedagog i wychowawca młodzieży, założyciel Instytutu Psychologicznego w Płocku ściśle współdziałał z Towarzystwem.

W okresie międzywojennym zachwyił swymi badaniami nad Kurpiami ksiądz Władysław Skierkowski. Ksiądz ujmował swych słuchaczy prezentując na posiedzeniach stowarzyszenia pieśni i zwyczaje kurpiowskie. Mimo trudnej sytuacji finansowej Towarzystwo zdecydowało się wydać prace księdza Skierkowskiego. W dziedzinie muzyki zastąpił też ks. Eugeniusz Gruberski kompozytor, redaktor czasopisma „Śpiew Kościelny”, twórca szkoły dla organistów w Płocku. Podobnie ks. Kazimierz Starościński twórca hejnału płockiego, kompozytor i pedagog w Seminarium Duchownym.

Wszyscy oni byli ludźmi wysoko wykształconymi, kilku po studiach w Rzymie. Działalność ich przyczyniła się do podniesienia rangi naukowej organizacji społecznej.

II wojna światowa i eksterminacja duchownych przyczyniła się do śmierci wielu duchownych diecezji płockiej. Represje objęły również wszystkie płockie instytucje. W warunkach wojennych Towarzystwo nie mogło działać. Przejęte przez niemieckiego okupanta zbiory Towarzystwa szczęśliwie ocalały, gdyż planował on na ich bazie powołać ośrodek kultury niemieckiej.

Okres po II wojnie był dla Towarzystwa także trudnym okresem. Upaństwowiono zbiory muzealne, a na ich bazie powstało Muzeum w Płocku. Zniszczenia wojenne kultury polskiej, a zwłaszcza straty bibliotek warszawskich sprawiły, że władze planowały zabranie płockich zbiorów do Warszawy. Szczęśliwie manewr ten nie został zrealizowany. W Towarzystwie Naukowym Płockim działali wówczas księża, którzy przeżyli obozy koncentracyjne. Do Płocka z Dachau powrócił ksiądz Józef Góralski polonista, absolwent Uniwersytetu Warszawskiego, dyrektor Niższego Seminarium, który został członkiem Zarządu Towarzystwa. Podobnie ocalały więźni obozów ks. Lech Grabowski, Dyrektor Muzeum Diecezjalnego, służył swą radą i życzliwością.

Znany w Płocku organizator pomocy dla ludności cywilnej w okupowanym mieście, proboszcz parafii św. Bartłomieja, radny miejski ks. Seweryn Wyczółkowski, okazał wiele życzliwości organizacji społecznej jaką było Towarzystwo. Organizację wspierali również biskupi płoccy: Tadeusz

Zakrzewski, a biskup Bogdan Sikorski współpracował z prezesem Jakubem Chojnackim. Można go było spotkać w pokojach Towarzystwa. Biskup Stanisław Wielgus za swą działalność na rzecz organizacji otrzymał honorowe członkostwo TNP. Obecny biskup Piotr Libera często bywa na spotkaniach i odczytach wygłaszając okolicznościowe przemówienia.

Podobnie, jak w okresie międzywojennym, księża diecezji płockiej stali się podporami poczynąń intelektualnych Towarzystwa. Ksiądz prof. Wojciech Góralski był członkiem Zarządu Towarzystwa (1981-1992), a w latach 1990-1991 wiceprezesem. Podobnie ks. prof. Michał Marian Grzybowski wiceprezes (2002-2018) i prowadzący Seminarium Doktorancie. Oni także ponieśli ciężar pracy naukowej wydając wiele prac badawczych. W wydaniach Dziejów Płocka obydwaj opublikowali wyniki swych badań. Publikowali także w „Notatkach Płockich”, a ich dorobek jest wielki. Wspierali Towarzystwo swymi wystąpieniami i nadawali kierunek przyszłym badaniom. Do tego typu członków zaliczyć także trzeba dyrektora Biblioteki i Archiwum Diecezjalnego historyka mediewistę ks. Tadeusza Żebrowskiego.

W życiu i działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego przewinęło się wielu księży proboszczów parafii płockich, profesorów Seminarium Duchownego, pracowników Muzeum Diecezjalnego i Biblioteki Diecezjalnej oraz innych polskich uczelni np. ks. prof. Daniel Brzeziński, ks. prof. Ireneusz Mroczkowski, ks. prof. Andrzej Gretkowski, ks. prof. Waldemar Graczyk, ks. prof. Janusz Mariański i inni.

W dorobku Towarzystwa funkcjonują jako prowadzący ciekawe wykłady, sekcje Towarzystwa i prowadzący badania naukowe. Jak napisał ks. M.M. Grzybowski „wzbogacając potencjał naukowy Towarzystwa”.

Książka *Duchowni katolicycy w pracach Towarzystwa Naukowego Płockiego* składa się z dwóch części. W I części autor omówił działalność księży w trzech zasadniczych okresach działalności Towarzystwa: w latach 1820-1830 nazwanym przez autora: *Pierwszy okres działalności Towarzystwa*; w latach 1907-1945 *Działalność Towarzystwa w latach 1907-1945* oraz w latach 1945-2020 *Obecność Duchowieństwa w Towarzystwie od 1945 r.*

Po rozdziałach dotyczących działalności Towarzystwa zaprezentowano sylwetki poszczególnych działaczy. *Rozdział Adam Michał Prażmowski senator, polityk, biskup płocki, prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego 1764-1836* składa się z trzech podrozdziałów: *Działalność i świecka kariera Prażmowskiego, Kościelna działalność Prażmowskiego,*

Prezesa w Towarzystwie Naukowym Płockim i jest najobszerniejszym opracowaniem z grona prezentowanych działaczy s. 24-35.

Następne to: *Antoni Julian Nowowiejski 1858-1941*, *Tomasz Kowalewski 1857-1927*, *Ignacy Leonard Lasocki 1860-1933*, *Ks. Władysław Skierkowski 1886-1941*, *Ks. Władysław Tomasz Mąkowski 1885-1945*, *Tadeusz Żebrowski 1925-2014*, s. 43-90.

Opracowanie o poszczególnych księżach otwiera biskup A. M. Prażmowski. To jemu autor poświęcił najwięcej uwagi.

Adam Michał Prażmowski senator, polityk, biskup płocki, prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego (1764-1836)

Jego ojciec Franciszek był kasztelanem zakroczymskim. Adam nauki pobierał w kolegium pijarów w Warszawie. Studiował też w Rzymie. Po powrocie został prepozytem kapituły płockiej i kanonikiem warszawskim. Działał w Izbie Edukacyjnej, a po utworzeniu Królestwa Polskiego został referendarzem Stanu. 17 lutego 1817 roku otrzymał godność biskupa płockiego. Jako biskup wszedł do Senatu Królestwa Polskiego. Cieszył się opinią człowieka światłego i wykształconego. Był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk, a po powstaniu listopadowym prezesem. Zastąpił jako mistrz kazań. Był autorem wielu publikacji m.in. *Wiadomość o najdawniejszych dziejach polskich* wydanej w 1811 r. W 1820 roku został prezesem utworzonego w Płocku Towarzystwa Naukowego Płockiego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej. Służył swymi radami sekretarzowi Towarzystwa Kajetanowi Morykoniemu rektorowi Szkoły Wojewódzkiej Płockiej. Prażmowski był inicjatorem badań archeologicznych w katedrze płockiej w celu poszukiwania szczątków władców polskich w 1825 r., co stanowiło akt odwagi wobec ówczesnego świata². Uroczystość pochówku władców była manifestacją i przypomnieniem ojczyźnej historii. Prażmowski poparł powstanie listopadowe, pisząc odezwę do wiernych i duchowieństwa popierające zryw narodowy, przez co popadł w niełaskę cara i władz Królestwa Polskiego. Zmarł w Warszawie w 1836 r. w osamotnieniu.

Antoni Julian Nowowiejski (1858-1941)

Urodził się 11 lutego w Lubieniu k. Opatowa, w rodzinie inteligenckiej. Uczęszczał do gimnazjum w Radomiu. W 1873 roku rodzina przeniosta się do Płocka i Antoni wstąpił do Seminarium

² A. Stogowska, *Poszukiwania szczątków polskich władców w katedrze płockiej w 1825 r.*, „Acta Archeologica Lodzensia”, 2007, nr 53, s. 113-120.

Duchownego. Wystąpił do Akademii Duchownej do Petersburga, którą ukończył i wrócił do Płocka. W 1881 roku otrzymał święcenia kapłańskie i został nauczycielem seminaryjnym. Został wikariuszem generalnym diecezji płockiej, a w 1908 roku biskupem płockim. Papież w 1930 r. mianował go arcybiskupem tytularnym. Interesowała go historia i teologia. Opracował pięciotomowe dzieło *Wykład liturgii kościoła katolickiego*. Był inicjatorem i założycielem wielu pism np. „*Hasła Katolickiego*”, „*Mazura*”, „*Głosu Mazowieckiego*”. Był znanym w Płocku społecznikiem. Czynny w stowarzyszeniach charytatywnych i patriotycznych. Został członkiem, a później wiceprezesem TNP, a od 1931 r. członkiem honorowym oraz przewodniczącym wydziału historycznego. Inicjator utworzenia przy Towarzystwie Wydziału Pracy Naukowej. Jego *Płock. Monografia historyczna* wydana w 1917 roku, oparta na archiwaliach stanowi unikalne dzieło historyczne napisane w czasie niewoli narodowej, ku pokrzepieniu serc³. W czasie II wojny światowej aresztowany przez Niemców, zamordowany w obozie w Działdowie w 1941 r. Beatyfikowany przez Ojca Świętego Jana Pawła II 13 czerwca 1999 roku.

Tomasz Kowalewski (1857-1927)

Urodził się 2 października w Kuczborku, gdzie jego ojciec był burmistrzem. Uczył się w Mławie, a potem w Płocku. W 1874 wstąpił do miejscowego Seminarium Duchownego. W 1879 otrzymał święcenia kapłańskie. Został wikariuszem w katedrze płockiej i wicedziekanem kolegium wikariuszy. Otrzymał godność kanonika generalnego i prałata. Był nauczycielem religii w Gimnazjum Żeńskim, Seminarium Duchownym i II Gimnazjum Męskim. Opublikował kilka podręczników szkolnych i katechizmów. Był założycielem Muzeum Diecezjalnego. Publikował też artykuły w „*Przeglądzie Katolickim*”, „*Miesięczniku Pastorskim Płockim*” i „*Echach Płockich*”. Jako bibliotekarz kapituły płockiej porządkował zbiory biblioteki katedralnej. Przyczynił się do przekazania zbiorów bibliotecznych Gustawa Zielińskiego do Płocka i przekazania ich do Towarzystwa Naukowego Płockiego, o czym napisał w „*Echach Płockich i Łomżyńskich*”, 1905 r., nr 46,47,48,57 w artykule *Sprawa Biblioteki Zielińskich, sprawozdanie*. Przez co przyczynił się do reaktywowania działalności Towarzystwa w 1907 roku. Pomagał także Stefanowi i Halinie Rutskim w porządkowaniu zbiorów Biblioteki Skępskiej.

³ A. Stogowska, *Antoni Julian Nowowiejski biskup płocki propagator badań historycznych, autor monografii o Płocku*, „*Płocki Rocznik Historyczno-Archivalny*”, 1996 T. II, s. 129-138 i *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski autor monografii o Płocku*, „*Notatki Płockie*”, 1992, nr 3, s. 25-30.

Ignacy Leonard Lasocki (1860-1933)

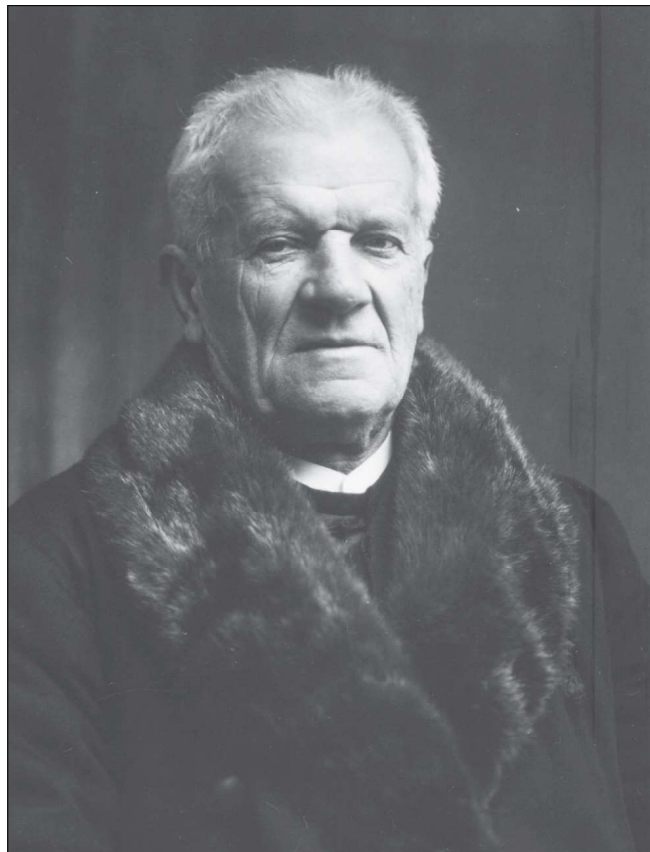
Urodził się w Rycharcicach Wielkich k. Płocka, pochodził z rodziny ziemiańskiej. Nauki pobierał w rodzinnym domu i w Gimnazjum Rządowym w Płocku. W 1878 roku wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku. Po jego ukończeniu wystąpił na studia do Rzymu – Uniwersytet Gregoriański, gdzie uzyskał stopień doktora prawa. Święcenia otrzymał w 1887 roku. Po powrocie do Płocka został sekretarzem biskupa Henryka Kossowskiego. Był duszpasterzem w Słupnie, Rokiciu, Baboszewie i Różanie. Został sędzią surogatem w Konsystorzach płockim. W roku 1907 został obdarzony godnością kanonika katedralnego, a w 1908 r. otrzymał godność prałata papieskiego. Należał do aktywnie działających społeczników⁴. W czasie I wojny światowej był prezesem Komitetu Obywatelskiego pomagającemu ludności cywilnej. W 1907 roku założył Zakład opiekuńczo-wychowawczy św. Stanisława, zwany popularnie „Stanisławówką”. Był propagatorem polskiego szkolnictwa, należał do założycieli Szkoły Udziałowej później Gimnazjum Żeńskiego im. Reginy Żółkiewskiej. Aktywnie działał w TNP zwłaszcza przy tworzeniu muzeum. Przekazał wiele eksponatów. Drukował apele o przekazywanie do muzeum dorobku kultury polskiej. Dużo publikował w płockich czasopismach i wydawał drobne opracowania np. *Kochana Rusia*. Należał do najbardziej znanych i szanowanych obywateli miasta, a jego pogrzeb stał się manifestacją publiczną.

Ks. Władysław Skierkowski (1886-1941)

Urodził się w Głuzku pod Mławą. Ukończył miejscową szkołę ludową. Uczył się muzyki pod kierunkiem księdza Eugeniusza Gruberskiego w Płocku. Wstąpił do Seminarium Duchownego. W 1912 roku uzyskał święcenia kapłańskie i został wystany jako wikary do Myszynca. Z pasją oddawał się zbieraniu pieśni ludowych i obrzędów kurpiowskich. Doceniając jego trud w dziedzinie etnografii, zaproszono księdza do TNP. Prezes Aleksander Maciesza, sam entuzjasta kurpiowszczyzny, podziwiał jego trud i zaangażowanie. Prelekcje i koncerty księdza Skierkowskiego cieszyły się dużym powodzeniem i były nową formą popularyzacji etnografii. W „Roczniku TNP” ksiądz Skierkowski opublikował artykuł *Puszcza Kurpiowska w pieśni*, a po uzyskaniu dotacji Towarzystwo wydrukowało książki *Puszcza Kurpiowska w pieśni* i *Wesele na Kurpiach*⁵. Wielką popularność

⁴ A. Stogowska, *Ksiądz Ignacy Lasocki (1860-1933) miłośnik sztuki, społecznik płocki* [w:] *Edukatorzy wychowankowie szkoły płockiej zwanej „Małachowianką”*, Płock 2016, s. 99-113.

⁵ A. Stogowska, *Ksiądz Władysław Skierkowski badacz Kurpiowszczyzny*, „Notatki Płockie” 1995, nr 3 s. 22-25.

Ksiądz prałat Ignacy Lasocki, 1930 r.
Zbiory Archiwum Towarzystwa Naukowego Płockiego

w kraju i za granicą zyskało widowisko *Wesele na Kurpiach* opracowane przez Skierkowskiego, wystawione w Płocku w 1928 r. Od 1925 r. Skierkowski był proboszczem w Imielnicy, gdzie zbudował kościół. W czasie okupacji niemieckiej w 1941 roku został aresztowany i zamordowany w obozie w Działdowie.

Ks. Władysław Tomasz Mąkowski (1885-1945)

Urodził się we wsi Białoskóry w parafii Golezdyn, w powiecie sierpeckim. Pierwsze nauki pobierał w szkole w Golezynie, a następnie uczył się w Gimnazjum Gubernialnym w Płocku. Po jego ukończeniu w 1903 r. wstąpił do Seminarium Duchownego. Studiował też w Rzymie. Powrócił w 1909 r. i otrzymał święcenia kapłańskie. Wystąpił na parafię do Górowa w dekanacie ostrołęckim, spotkał się z proboszczem Antonim Brykczyńskim, wykładowcą historii i literatury w seminarium płockim. To miało wielki wpływ na ukształtowanie młodego księdza. W 1912 roku Mąkowski został przeniesiony na parafię do Rypina. Był aktywnym działaczem Polskiej Macierzy Szkolnej i w 1919 roku został dyrektorem Progimnazjum Męskiego w Rypinie. Należał do Narodowej Demokracji, a w 1918 został posłem Sejmu Ustawodawczego jako poseł ziemi dobrzyńskiej z ramienia Związku Ludowo-Narodowego. W 1922

powrócił do Płocka i objął stanowisko dyrektora Archiwum i Biblioteki Diecezjalnej. Został członkiem TNP, a od 1933 r. był wiceprezesem. Aktywnie pracował na niwie historii. Wygłaszał referaty na sekcji historycznej np. *O Aleksandrze biskupie płockim 1129-1156*, *Stanisław Łubieński biskup płocki jako bibliofil*, *Przemysł i handel w Płocku na przełomie XV i XVI w.*, *Nazwy topograficzne na Mazowszu Płockim*, *Drukarnie, druki i księgarnie w Płocku w okresie lat 1809-1867*, *Budownictwo kościołów na Mazowszu Płockim w okresie 1863-1935*. Prace swe publikował w płockich czasopismach. Był autorem ponad 100 artykułów. Pracę swego życia *Kodeks dyplomatyczny norbertanek płockich* pozostawił w rękopisie. Podczas II wojny ukrywał się. Był sekretarzem biskupa Czesława Kaczmarka w Kielcach, gdzie zmarł.

Tadeusz Żebrowski (1925-2014)

Urodził się we wsi Brodowo-Wity w parafii Winnica koło Pułtuska w rodzinie ziemiańskiej. Rodzice, a zwłaszcza ojciec, aktywnie działali w różnych stowarzyszeniach. Do szkoły uczęszczał w Strzegocinie, a następnie w Warszawie. Uczęszczał do Gimnazjum Lelewela. II wojna przerwała naukę i wrócił w rodzinne strony. Rodzice angażowali się politycznie. Należeli do Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej. Także syn angażował się w tych organizacjach. W 1946 r. rodzina była aresztowana przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa. Po uwolnieniu z więzienia Tadeusz ukrywał się. W 1947 roku jako ekstern otrzymał świadectwo dojrzałości w Warszawie. Zdecydował się na studia w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku. Był zdolnym i wyróżniającym się studentem. W 1952 r. otrzymał święcenia kapłańskie i został skierowany na studia historyczne do Krakowa w Uniwersytecie Jagiellońskim. Studiował teologię i historię. W 1957 roku został dyrektorem Biblioteki Seminarialnej i Archiwum Diecezjalnego. Uczył religii w płockich szkołach, a w Seminarium Duchownym wykładał historię. Od 1960 roku był członkiem TNP. Brał udział we wszystkich formach popularyzacji wiedzy: odczytach, sympozjach, zebraniach. Był cenionym autorem wielu prac z dziedziny wieków średnich. Publikował w „Notatkach Płockich” np. *Pochodzenie i genealogia rodziny Zielińskich herbu Świnka ze Skępego od początku XVII wieku*, *Przodkowie i rodzina Antoniego Juliana Nowowiejskiego, biskupa płockiego* i inne. Opracowania swe drukował w *Polskim Słowniku Biograficznym*, „Studiach Płockich”, „Biuletynie Historii Sztuki”. W 1976 r. ukazała się praca *Zarys dziejów diecezji płockiej*. W wydanych w 1973 i 1978 roku *Dziejach Płocka* opublikował:

Ksiądz Tadeusz Żebrowski
Fot. M. Wróbel, zbiory Towarzystwa Naukowego Płockiego

Stolica książąt mazowieckich i płockich w latach 1138-1495 i Mazowsze i Płock w wieku XII i pierwszej połowie XIII w. Był cenionym członkiem wielu polskich towarzystw: Polskiego Towarzystwa Historycznego, Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. Uczestniczył w zjazdach, wygłaszał referaty, zabierał głos w dyskusji. W 2001 przeszedł na emeryturę. Zmarł w 2014 roku.

Książka wydana przez P.P.-H. „Drukarnię” w Sierpcu posiada bogatą szatę graficzną. Ilustrowana jest wizerunkami czarno-białymi i kolorowymi osób prezentowanych. Można się domyślać, że kolorowe portrety to współczesne obrazy, gdyż nie podano ich autorów. Nie podano też miejsca pochodzenia portretów.

W spisie treści i w opracowaniach przy jednych duchownych podano „Ks.” np. „Ks. Władysław Skierkowski”, „Ks. Władysław Tomasz Mąkowski”, przy innych księżach tylko nazwisko np. „Antoni Julian Nowowiejski”, „Tomasz Kowalewski”, „Ignacy Leonard Lasocki”, „Tadeusz Żebrowski”. Należałoby raczej ujednoczyć pisownię.

Rozdział o biskupie A.M. Prażmowskim autor opatrzył przypisami, natomiast biogramy innych księży przypisów nie posiadają, a szkoda. Podano jedynie na zakończenie literaturę.

Na stronie 51 w słowniku biograficznym *Płocczanie znani i nieznani* podano autorstwo A. Papierowskiego i J. Szczepańskiego zamiast J. Stefańskiego. To zapewne pomyłka, gdyż wpisy tej książki w innych rozdziałach są prawidłowe.

Książka prof. M.M. Grzybowskiego ukazuje, jak wielki wpływ na działalność TNP wywarli duchowni katoliccy. To oni, przedstawiciele elity umysłowej, wyznaczali kierunki działań i realizowali program organizacji. Przyczynili się do rozwoju intelektualnego i kulturalnego nie tylko Towarzystwa, ale i miejscowego środowiska. Podkreślić także należy,

że w ramach Towarzystwa działali przedstawiciele różnych grup inteligencji płockiej: prawnicy, lekarze, pedagodzy, ziemianie. Należy podziwiać ich współpracę. Wszyscy przyczynili się do rozwoju społecznej organizacji.

W opracowaniu zamieszczono biografie tylko kilku księży, którzy niewątpliwie przyczynili się do rozwoju organizacji. Jednak czytając o tych przykładowych postaciach, czuje się niedosyt opracowania i namawiałabym autora do następnych opracowań, szczególnie do okresu po 1945 roku, co dawałoby obraz pełnej działalności duchownych.

Anna Maria Stogowska